

Marcin Łukasz Majewski

ORCID: 0000-0003-4483-6136

Genealogia Grzegorza Benedykta Nikorowicza ze Lwowa (1713–1789)

Słowa kluczowe

Nikorowiczowie, Lwów, Jazłowiec, genealogia, handel

Streszczenie

Artykuł, na podstawie źródeł rękopiśmiennych z XVII i XVIII wieku przechowywanych w archiwach i bibliotekach polskich i ukraińskich, przedstawia genealogię Grzegorza Benedykta Nikorowicza ze Lwowa – właściciela największej spółki handlowej zajmującej się w XVIII wieku handlem z Imperium Osmańskim.

Nikorowiczowie – szlachta pieczętująca się herbem o nazwie utworzonej od ich nazwiska¹ – należą do jednych z najstarszych rodzin ormiańskich w Polsce. Z rodziny tej pochodziło wiele ciekawych, mniej lub bardziej znanych osobistości, które na przestrzeni wieków odegrały znaczącą rolę w historii Polski i Europy. Byli wśród nich kupcy, urzędnicy, tłumacze, politycy, duchowni, wojskowi, działacze niepodległościowi i artyści. Bez wątpienia jednym z najbardziej znaczących przedstawicieli tego rodu był Grzegorz Benedykt Nikorowicz (1713–1789)²

¹ L. Korwin, *Ormiańskie rody szlacheckie*, Gebethner i Wolff, Kraków 1934, s. 133–137.

² W niektórych opracowaniach Grzegorza Benedykta Nikorowicza określa się także imionami Grzegorz Szymon. W takiej formie Nikorowicz jest wzmiankowany w kilku źródłach z epoki, aczkolwiek trzeba pamiętać, że nie nosił on imienia Szymon. W rzeczywistości jest to skrót od patronimiku Szymonowicz, czyli syn Szymona.

– twórca imperium handlowego³, który w czasach austriackich uzyskał nobilitację. Znaczenie Grzegorza Benedykta dla historii rodziny Nikorowiczów jest nie do przecenienia, gdyż to on położył silny fundament pod pozycję ekonomiczną i społeczną rodu. Dzięki niemu w wiek XIX Nikorowiczowie weszli jako rodzina niezwykle majątna, posiadająca szerokie wpływy i koneksje, a co ważniejsze należąca do warstwy uprzywilejowanej. Badanie genealogii tej rodziny nie należy do zadań łatwych, głównie ze względu na jej duże rozrodzenie oraz fakt niekompletności najważniejszego źródła wykorzystywanego w badaniach genealogicznych, czyli aktów metrykalnych. Dotyczy to zwłaszcza najwcześniejszego okresu w dziejach Nikorowiczów, czyli okresu staropolskiego, kiedy nie jako ziemianie, ale przedsiębiorczy kupcy wiodli życie w Jazłowcu, Lwowie i kilku innych miastach kresowych. Niniejszy artykuł nie jest całościowym opracowaniem genealogii Nikorowiczów, ale skupia się na najwcześniejszym okresie ich dziejów, przedstawiając pochodzenie Grzegorza Benedykta Nikorowicza oraz jego krąg rodzinny. Podstawę źródłową opracowania stanowią rękopisy znajdujące się w archiwach i bibliotekach polskich i ukraińskich, takie jak akta sądowe gmin ormiańskich w Jazłowcu, Lwowie, Kamieńcu i Stanisławowie, rejestry podatkowe, materiały rodzinno-majątkowe, dokumenty handlowe, akta metrykalne oraz korespondencja. Ich uzupełnieniem są źródła wydane drukiem, wśród których największe znaczenie ma księga metrykalna katedry ormiańskiej we Lwowie z lat 1635–1732.

Podjęcie badań nad genealogią Grzegorza Benedykta Nikorowicza wydaje się zasadne z jednego ważnego powodu. Zawrotna kariera tego Ormianina, zwieńczona objęciem w 1775 roku stanowiska dyrektora Sądu Handlowego we Lwowie, zaś 6 lat później prezesury Trybunału Wekslowego oraz przede wszystkim uzyskaną w 1781 roku nobilitacją⁴, przyczyniły się do powstania wielu legend dotyczących początków tego ormiańskiego rodu.

Zgodnie z żywą do dziś tradycją rodzinną, Nikorowiczowie mieli wywodzić się ze starego rodu arystokratycznego Królestwa Armenii,

³ O działalności spółki Grzegorza Benedykta Nikorowicza w Rzeczypospolitej zob. M.Ł. Majewski, *Spółka handlowa ormiańskiej rodziny Nikorowiczów ze Lwowa i jej udział w handlu Rzeczypospolitej z Orientem w drugiej połowie XVIII wieku*, „Kwartalnik Kresowy” 2024, nr 1 (21), s. 9–58.

⁴ S. Barącz, *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, Wojciech Maniecki, Tarnopol 1869, s. 248.

noszącego pierwotnie nazwisko Avrabeci (Arwabeki)⁵. Owa legenda genealogiczna pojawienie się przodków Nikorowiczów w Polsce wiązała z emigracją rycerstwa ormiańskiego z Armenii, która miała miejsce w XI wieku po zajęciu Ani – stolicy ormiańskiej monarchii – przez Seldżuków i związanym z tym upadkiem państwa ormiańskiego⁶. Nie tylko Nikorowiczowie dopatrywali się średniowiecznych i rycerskich korzeni swojej rodziny, gdyż mit ten stał się co najmniej od XVI wieku podstawą tożsamościowej identyfikacji dla wielu Ormian polskich. W rzeczywistości teza o przybyciu ormiańskich rycerzy-arystokratów na Ruś w XI wieku była jedynie mitem genezyjskim Ormian polskich, wymyślonym przez nich w trakcie sporów, które toczyli w ciągu XVI stulecia we Lwowie z katolickimi mieszkańcami miasta⁷. W świetle badań nie ulega natomiast wątpliwości, że zorganizowana akcja osadnicza Ormian na Rusi zaczęła się w XIV wieku, a głównym rejonem, z którego migrowali nie były ziemie dawnego Królestwa Armenii, ale Krym⁸. Wiązanie Nikorowiczów z tą falą najstarszej migracji jest jednak również nieuzasadnione, a pojawiające się hipotezy o ich przybyciu do Polski już w średniowieczu są jedynie mitem genealogicznym.

Nazwisko rodziny jest patronimiczne, wywodzi się od imienia protoplasty rodu – Nikora, który do Rzeczypospolitej przybył na początku XVII wieku. Na tle imion noszonych przez Ormian polskich imię Nikor, a zatem i utworzone od niego nazwisko Nikorowicz,

⁵ P. Piniński, *Ostatni sekret Stuartów. Dzieci Karoliny księżnej Albany*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2001, s. 154.

⁶ K. Chłędowski, *Pamiętniki*, t. 1, *Galicja (1843–1880)*, Ossolineum, Wrocław 1951, s. 214. Polski pisarz, historyk kultury i pamiętnikarz Kazimierz Chłędowski wspominając przyjaźń z kompozytorem Józefem Nikorowiczem, o usłyszonym od przyjaciela wywodzie genealogicznym Nikorowiczów pisał następująco: „Nikorowicz był Ormianinem, a jego przodkowie (nazywali się Arwabeki) należeli do tych kilku rycerskich ormiańskich rodzin, które w czasie jakiejś domowej rewolucji emigrowały do Polski i dostały tutejszy indygenat. Późniejsi Ormianie, którzy licznie napłynęli na Pokucie, byli kupcami albo handlarzami wołów. Nikorowicz lubił wspominać swe rycerskie pochodzenie i chętnie się przeciwstawiał kołomyjskim wolarzom”, zob. *ibidem*, s. 214 i n.

⁷ K. Stopka, *Ormianie polscy – początki*, [w:] *Ormianie*, red. B. Machul-Telus, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2014, s. 15–17.

⁸ A. Drozd, M.Ł. Majewski, *Ormianie w procesie przepływu kultury Orientu muzułmańskiego do dawnej Rzeczypospolitej*, [w:] *Transfer kultury arabskiej w dziejach Polski*, t. 2, *Ogniwa transferu. O roli pośredników między kulturą arabską a polską*, [red.] A.S. Nalborczyk, M. Switat, Dialog, Warszawa 2019, s. 56 i n.

jest jednak nietypowe. Osiedli w Polsce Ormianie nosili imiona wywodzące się z trzech kręgów kulturowych. Pierwszym był naturalnie krąg kultury ormiańskiej, stąd wielu osadników tej nacji nosiło typowe ormiańskie imiona jak Wartan, Kirkor czy Toros. Ponieważ część przybyszy, zwłaszcza od XVI wieku, migrowała do Polski także z miast Imperium Osmańskiego i Persji, wielu nosiło także imiona charakterystyczne dla tradycji krajów islamskich np. Murat, Sołtan, Sinan. Ostatnia grupa nosiła imiona polskie, czy też precyzyjniej rzecz ujmując, polskie odpowiedniki imion ormiańskich np. Mardyrosa nazywano Markiem, a Owanesa Janem. W późniejszym czasie, kiedy stopień asymilacji ormiańskich osadników był mocno zaawansowany, nadawane Ormianom imiona miały już polskie brzmienie. Imię Nikor nie było jednak używane przez polskich Ormian.

Nietypowość tego imienia budziła naturalną ciekawość, przede wszystkim członków rodziny Nikorowiczów, zainteresowanych pochodzeniem swojego nazwiska. Pod względem naukowym jego etymologię, a zarazem genezę nietypowego imienia Nikor próbował przedstawić nestor polskiej armenistyki – Andrzej Pisowicz. Według badacza protoplasta rodu Nikorowiczów tak naprawdę nosił typowo ormiańskie imię Nikołajos, czyli Mikołaj. Imię to było zapisywane w formie „Nikoghajos”, zaś w XVII wieku, kiedy proces przechodzenia Ormian polskich na język polski był coraz bardziej zaawansowany, zdaniem Pisowicza zaczęli oni mieć trudności z wymówieniem głoski „gh”. Rozwiązaniem było więc jej zastąpienie francuskim „r”, z czego miała powstać forma Nikor⁹. Hipoteza ta nie jest przekonująca. Imię Nikołajos (zapisywane w źródłach także w formach Nigol, Nikol) było popularnym imieniem wśród Ormian polskich. Dość powiedzieć, że imię to nosił sam arcybiskup ormiański Mikołaj Torosowicz i wielu innych Ormian ze Lwowa, Kamieńca, Jazłowca czy Zamościa. W ich przypadku nie doszło jednak do przekształcenia formy imienia. W samym Jazłowcu, w czasie kiedy mieszkał tam Nikor, żyli też, lub stawali przed tamtejszym sądem, inni Ormianie noszący imię Nikołajos (Nigol/Mikołaj), mimo to nie zapisywano ich w jakiejś nietypowej formie¹⁰. Jest więc nieprawdo-

⁹ A. Pisowicz, *O nazwisku Nikorowiczów*, [w:] idem, *Armeno-Iranica. Wspomnienia orientalisty*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2023, s. 86.

¹⁰ Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), Archiwum Sanguszków, cz. 3: Archiwa Podhoreckie II (dalej: AP II), sygn. 65, Akta sądu wójtowskiego ormiańskiego 1648–1669, s. 291, 297, 344, 382.

podobne, żeby jedynie w przypadku protoplasty Nikorowiczów jego współziomkowie mieli problem z wymówieniem tego imienia.

Pisowicz miał jednak słuszność, uważając, że imię to jest formą imienia Mikołaj. W Rumunii imię Mikołaj – po rumuńsku Nicolae – spotykamy także w zdrobniałej formie Nicușor i najprawdopodobniej to od tej formy pochodzi niespotykane w Polsce imię Nikor. Taka forma imienia wskazuje na kierunek, z którego Nikor przybył do Polski, czyli gospodarstwo Mołdawii. Według Piotra Pinińskiego Nikorowiczowie wywodzili się z wioski lub majątku ziemskiego Arsabeg (Arvabec/Arwabek) w Mołdawii, od której pochodził ich pierwotny przydomek. Jego założycielem, zdaniem tego badacza, miał być właśnie Nikor, od którego imienia nazwę wioski przemianowano na Nicorești¹¹. Tu pojawiają się jednak wątpliwości. Piniński identyfikuje wspomnianą wioskę jako leżącą we współczesnym rumuńskim okręgu Gałac. Problem polega na tym, że w czasach Nikora wioska ta od dawna nosiła nazwę Nicorești. Miano to miała otrzymać już w drugiej połowie XV wieku na część dowódcy wojsk hospodara Stefana Wielkiego – Nikora. Nawet jeśli przekaz ten jest legendarny, nie ulega wątpliwości, że w dokumentach z lat 1591 i 1605 wieś występuje pod nazwą Nicorești¹². Wątpliwości budzi również sam fakt wiejskiego pochodzenia Nikora. Biorąc pod uwagę, że zajmował się handlem, należy raczej przypuszczać, że był mieszczaninem, co jednak nie wyklucza ewentualności posiadania przez niego jakiegoś, choćby przedmiejskiego, folwarku. Hipoteza o przemianowaniu nazwy wsi na cześć Nikora opiera się najprawdopodobniej na dużo późniejszym przekazie z lat 80. XVIII wieku, w którym Grzegorz Nikorowicz przedstawiał w liście do cesarza Józefa II genealogię swojej rodziny. Nikorowicz mógł albo streszczać monarsze opowieści rodzinne, które zasłyszał w ciągu swojego życia, albo celowo zmieniać fakty w ten sposób, by dowieść starodawnej szlacheckości swojego rodu. Z całą jednak pewnością imię Nikor wskazuje na pochodzenie tej rodziny z terenów Mołdawii. Możliwe więc, że Nikor wywodził się z jakiejś miejscowości niedaleko Nicorești, być może wspomnianego, ale niemożliwego dziś do zidentyfikowania Arsabegu. Warto jednak w tym miejscu zaznaczyć, że wszystkie źródła dotyczące Nikora z czasów jego życia wymieniają go jedynie z imienia oraz

¹¹ Informacje uzyskane od dr. Piotra Pinińskiego.

¹² <https://www.bvau.ro/infohid/index.php/Nicore%C5%9Fti?utm> [dostęp: 22.08.2025].

patronimiku, żadne z nich natomiast nie odnotowuje przypisanego przez tradycję przydomka Avrabeci.

Na temat protoplasty Nikorowiczów zachowało się niezbyt wiele informacji. Wiadomo, że był synem jakiegoś Symeona (Szymona), ale okoliczności jego przyjazdu i osiedlenia się w Rzeczypospolitej nie są znane¹³. Biorąc pod uwagę, że trudnił się handlem, zaś Ormianie zarówno z Polski, jak i Mołdawii byli silnie zaangażowani w handel między oboma krajami, można przypuszczać, że do Rzeczypospolitej przeniósł się w związku z prowadzonymi interesami kupieckimi. Być może czynnikiem sprzyjającym przeprowadzce była prowadzona na przełomie XVI i XVII wieku akcja kolonizacyjna polskich magnatów, w wyniku której starali się oni o sprowadzenie do zakładanych przez siebie miast nacji zaangażowanych w handel z muzułmańskim Wschodem¹⁴. Wydaje się, że Nikor nieprzypadkowo osiadł w Jazłowcu, którego właściciele w 1615 roku wydali przywilej gwarantujący Ormianom bardzo atrakcyjne warunki osiedlenia¹⁵. Bez względu na przyczynę wybrania akurat Jazłowca, Nikor musiał zbić na swej działalności pokaźny majątek, skoro należał do ormiańskiego patrycjatu. W latach 1648–1649¹⁶, 1654 i 1656 zasiadał jako ławnik we władzach gminy ormiańskiej w Jazłowcu, zaś w 1656 roku został wybrany kościelnym jerespochanem¹⁷.

Według Piotra Pinińskiego po wybuchu wojny Rzeczypospolitej z Imperium Osmańskim i zajęciu w 1672 roku Jazłowca przez wojska osmańskie, Nikor uciekł do Lwowa, gdzie za bliżej nieznane zasługi

¹³ ANK, AP II, sygn. 65, s. 308, 310, 322, 352.

¹⁴ M. Zakrzewska-Dubasowa, *Ormianie w dawnej Polsce*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1982, s. 30.

¹⁵ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Archiwum Potockich z Łańcuta (dalej: APzŁ), sygn. 4830, Jan Jerzy Radziwiłł kasztelan trocki i jego żona Eleonora z Ostrogskich potwierdzają przywilej dla Ormian jazłowieckich, nlb.

¹⁶ ANK, AP II, sygn. 65, s. 26, 36, 37, 40, 48, 83, 143. Za odszukanie wzmianek o Nikorze w części akt sądu ormiańskiego spisanych w języku ormiańskim składam serdeczne podziękowania pani dr Piruz Mnatsakanyan z Instytutu Matenadaran im. św. Mesropa Masztoca w Erywaniu.

¹⁷ Центральний державний історичний архів України м. Київ (dalej: ЦДАУК), Магістрат м. Кам'янець Подільського (dalej: МКП), ф. 39, оп. 1, спр. 41, Актова книга Кам'янець-Подільського вірменського війтівського суду 1653–1657, к. 62v., ANK, AP II, sygn. 65, s. 308, 310, 322, 346, 352, 372, 382, 383.

miął zostać nobilitowany¹⁸. Znany pisarz ormiańskiego pochodzenia – Kornel Krzczunowicz – w pięknej książce opowiadającej o losach jego rodziny, wskazał rok 1672 jako datę uzyskania szlachectwa przez Nikora¹⁹. W świetle przeprowadzonych badań źródłowych informacje te muszą ulec znacznej weryfikacji. Nikorowiczowie zostali nobilitowani dopiero w 1781 roku i wcześniej żaden przedstawiciel tej rodziny nie był przyjęty do stanu szlacheckiego. Po drugie, zachowane źródła dowodzą, że Nikor nie mógł przenieść się w czasie wojny polsko-osmańskiej do Lwowa. Inwentarz osiadłości miasta Jazłowca spisany 21 maja 1672 roku, a więc tuż przed wybuchem wojny, wymienia wśród jego mieszkańców dwóch synów Nikora, ale nie jego samego. Ponadto w spisie odnotowano także Margosa zamieszkałego w dzielnicy ormiańskiej, przy którego imieniu poczyniono uwagę, że był on zięciem „nieboszczyka Nikory”, a więc Nikor zmarł jeszcze przed zajęciem Jazłowca przez wojska osmańskie²⁰. Choć ustalenie dokładnej daty jego śmierci jest niemożliwe, wydaje się, że mogło to nastąpić jeszcze w latach 50. XVII wieku. W tym czasie był już w zaawansowanym wieku, co sugeruje pewien akt z początku kwietnia 1656 roku, w którym Nikor został określony przydomkiem „stary”²¹. Znamienne, że zapiski z lat 50. XVII wieku są ostatnimi wzmiankami o Nikorze, po których znika on ze źródeł. Nawet jeśli żył nieco dłużej, a brak wzmianek był spowodowany faktem niemożności dalszego pełnienia ważnych funkcji w gminie ormiańskiej z powodu zaawansowanego wieku lub choroby, śmierć Nikora bez wątpienia nastąpiła najpóźniej w pierwszej połowie 1672 roku.

Nikor pozostawił po sobie co najmniej pięcioro dzieci, które dożyły wieku dorosłego – synów Wartana, Symeona (Szymona), Dżerika i Mardyrosa (Marka) oraz nieznaną z imienia córkę poślubioną niejakiemu Margosowi – Ormianinowi z Jazłowca²². Jako synów Nikora Piotr Piniński wymienia także Mikołaja i Grzegorza, ale podaną przez autora informację trudno jest zweryfikować²³. O Mikołaju

¹⁸ P. Piniński, op. cit., s. 154.

¹⁹ K. Krzczunowicz, *Historia jednego rodu*, LTW, Łomianki 2016, s. 58.

²⁰ Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника (dalej: ЛННБУВС), Відділ Рукописів (dalej: ВР), ф. 5, оп. 1, спр. 1485, Документи Язловця, к. 86v.

²¹ ANK, AP II, sygn. 65, s. 372.

²² ЛННБУВС, ВР, ф. 5, оп. 1, спр. 1485, к. 86–86v, 197.

²³ P. Piniński, op. cit., s. 154 i n. Autor wymienia tylko trzech synów Nikora: Szymona, Grzegorza i Mikołaja.

wspomina w swej pracy o. Sadok Barącz, ale jego krótki biogram oparł jedynie na zasłyszanej tradycji ustnej²⁴. Duchowny nie wspominał zresztą, by ów Mikołaj był synem Nikora. Równie dobrze mógł być bowiem jego wnukiem lub nawet prawnukiem, co zresztą jest bardziej prawdopodobne jeśli weźmiemy pod uwagę podaną przez Baracza informację, że był on szambelanem króla Augusta III²⁵. Jeśli tak, to raczej ów Mikołaj był tożsamy z urodzonym w 1715 roku młodszym bratem Grzegorza Benedykta²⁶. Również Grzegorza nie możemy uznać z całkowitą pewnością za jednego z synów Nikora, choć za tą hipotezą mogłaby przemawiać pewna przesłanka. Sadok Barącz wspomina, że Grzegorz wspólnie z Szymonem jeździli do Stambułu w celach handlowych oraz w misjach dyplomatycznych²⁷. Z kolei przywoływany już spis mieszkańców Jazłowca z 1672 roku wymienia mieszkającego w dzielnicy ormiańskiej Szymona Nikorowicza z „rodzonym”²⁸. Pod tym pojęciem należy rozumieć brata, być może w tym czasie jeszcze nieletniego. Czy jednak bratem tym był Grzegorz, trudno powiedzieć, ponieważ równie dobrze mogło chodzić o Marka, również niewymienionego w spisie. Warto jednak zwrócić uwagę, że w przygotowanej przez Baracza notce biograficznej Grzegorza i Szymona Nikorowiczów wspomina on o ich udziale w poselstwach do Stambułu w 1712 roku²⁹. Wiadomo jednak, że w legacji tej uczestniczył Szymon Nikorowicz – ojciec Grzegorza Benedykta. Wzmiankowany przez Baracza Grzegorz był więc bratem Szymona Nikorowicza i stryjem Grzegorza Benedykta, po którym najwidoczniej odziedziczył imię.

Po śmierci Nikora jego potomkowie nie utracili osiągniętej przez ojca pozycji. Najpewniej wszyscy zajmowali się handlem, przy czym jedynie w przypadku Wartana, Szymona i Marka zachowały się bezpośrednie wzmianki o prowadzonych przez nich transakcjach. W 1658 roku Szymon Nikorowicz pożyczył 530 talarów lewkowych kupcowi jazłowieckiemu Owanisowi Asłanowiczowi³⁰. Pożyczka,

²⁴ S. Barącz, op. cit., s. 254.

²⁵ Ibidem.

²⁶ *Metryka katedry ormiańskiej we Lwowie za lata 1635–1732 w opracowaniu Krzysztofa Stopki (część kipczacka) i Marcina Łukasza Majewskiego (część polska i łacińska)*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2020, s. 626.

²⁷ Ibidem, s. 244.

²⁸ ЛННБУВБ, ВР, ф. 5, оп. 1, спр. 1485, к. 86v.

²⁹ S. Barącz, op. cit., s. 244 i n.

³⁰ ANK, AP II, sygn. 65, s. 419.

która miała zostać spłacona w trzech ratach, jeszcze w tym samym roku została zabezpieczona na domu pożyczkobiorcy³¹. Z kolei w 1669 roku Wartan Nikorowicz wszedł w posiadanie folwarku Kirkora *mahdesi* i jego żony Marianny, którzy mieli problemy ze spłaceniem zaciągniętego u niego długu³². Przed 1671 rokiem udzielił kilku wysokich kredytów na łączną sumę 1 660 złotych bliżej nieznanemu kupcowi ormiańskiemu z Jazłowca – Owanesowi³³. Ten nie zdążył spłacić Nikorowicza przed śmiercią, zaś wdowa po nim – Zofia – nie miała środków, by uregulować dług. W związku z tym sąd przyznał Wartanowi Nikorowiczowi prawo do zajęcia połowy domu dłużniczki³⁴. Egzekucja tego długu była dla Ormianina niezwykle istotna, nie tylko ze względu na jego wielkość, ale również na fakt, że przez zwłokę Owanesa i jego żony sam nie mógł uregulować własnych zobowiązań dłużnych. Doprowadziło to jego wierzyciela – Andrzeja Sahajramowicza – do wytoczenia Nikorowiczowi w grudniu 1671 roku procesu sądowego. Winny Sahajramowiczowi 100 bitych talarów Nikorowicz zeznał, że jego wierzyciel musi poczekać na zwrot, ponieważ Wartan nie ma teraz pieniędzy³⁵.

Aktywność na rynku kredytowym, a przede wszystkim wielkość udzielanych pożyczek świadczy o posiadaniu przez Nikorowiczów znacznego majątku. Część pieniędzy, które zarabiali na handlu, lokowali w nieruchomościach. Ze spisu osiadłości miasta Jazłowca wiadomo, że Wartan Nikorowicz posiadał dom przy Rynku Polskim³⁶ oraz, jak wspomniano, użytkował czasowo folwark Kirkora *mahdesi* oraz połowę domu wdowy po Owanesie. Ten ostatni mieścił się w Rynku Polskim, dwa domy przed nieruchomością Wartana Nikorowicza³⁷. Szymon był zaś właścicielem domu położonego w tzw. Mieście Ormiańskim, czyli dzielnicy ormiańskiej Jazłowca, gdzie mieszkał wspólnie ze swym bratem³⁸.

³¹ Ibidem. Pierwszą ratę w wysokości 30 talarów lewkowych Asłanowicz miał spłacić na Zielone Świątki, drugą w wysokości 250 talarów lewkowych na najbliższym jarmarku jazłowieckim, zaś ostatnią na święto św. Michała według kalendarza greckiego.

³² ЛННБҮBC, BP, ф. 5, оп. 1, спп. 1485, к. 188.

³³ Ibidem, k. 218.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem, k. 220.

³⁶ Ibidem, k. 86.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem, k. 86v.

Pozycja majątkowa umożliwiła Nikorowiczom także utrzymanie osiągniętej przez Nikora pozycji we władzach gminy ormiańskiej w Jazłowcu. Wartan Nikorowicz, podobnie jak wcześniej jego ojciec, piastował urząd ławnika. Funkcję tę sprawował w latach 1661, 1669 i 1671³⁹. Status majątkowy i społeczny rodziny był zabezpieczany również przez odpowiednie koligacje rodzinne. Według Piotra Pinińskiego już Nikor miał skoligacić się z jedną ze znaczniejszych rodzin ormiańskich w Jazłowcu, poślubiając córkę wójta ormiańskiego Teodora (Bogdana) Seferowicza-Spendowskiego⁴⁰. W rzeczywistości to nie Nikor, ale jego syn Marek pojął za żonę córkę Spendowskiego – Katarzynę⁴¹. Synem tej pary był urodzony w 1684 roku Deodat Grzegorz Nikorowicz – późniejszy absolwent kolegium teatyńskiego we Lwowie i duchowny posługujący w tamtejszej katedrze ormiańskiej⁴². Drugi z synów Nikora – Dżerik – skoligacił się z rodziną ormiańską z Mołdawii, poślubiając nieznaną nam z imienia córkę Wartana Manugiewicza, kupca z Seretu⁴³. Nie wiadomo nic o dzieciach z tego związku, poza córką Margaretą wydaną przed 1660 rokiem za Jana Donigiewicza (Augustyna Bogdanowicza)⁴⁴. Nieznane pozostaje również imię małżonki Wartana Nikorowicza. Wiadomo jedynie, że była siostrą jakiegoś Owanesa⁴⁵. Małżeństwo to doczekało się na pewno przynajmniej dwóch córek – Nastazji i Heleny⁴⁶. Wartan wydał Nastazję za pewnego Ormianina jazłowieckiego. W spisie osiadłości tego miasta, jako właściciel jednej z nieruchomości w dzielnicy

³⁹ Ibidem, k. 218, 220, ANK, AP II, sygn. 65, s. 462, 477, 507.

⁴⁰ P. Piniński, op. cit., s. 154.

⁴¹ *Metryka...*, op. cit., s. 580.

⁴² Ibidem, s. 47 i n. Deodat Grzegorz Nikorowicz został przyjęty do kolegium Teatynów 23 kwietnia 1698 r. w wieku 11 lat i pobierał w nim nauki do 1708 r. W 1713 r. był wikarym katedry ormiańskiej we Lwowie, a w 1717 r. nauczycielem w szkole przykatedralnej. W 1720 r. był prepozytem kościoła ormiańskiego w Śniatynie, w 1725 r. także prepozytem katedralnym. W 1728 r. pełnił funkcję prepozyta klasztoru św. Anny na Krakowskim Przedmieściu we Lwowie. Od 1729 r. proboszcz katedry lwowskiej i promotor bractwa Matki Boskiej Jazłowieckiej, następnie dziekan i oficjał katedralny. Zmarł w 1757 r.

⁴³ ЛННБУВБ, BP, ф. 5, оп. 1, ч. 1485, к. 197.

⁴⁴ Ibidem, k. 190, 197.

⁴⁵ Ibidem, k. 86v.

⁴⁶ Biblioteka Narodowego Zakładu im. Ossolińskich we Wrocławiu (dalej: BZNiO), Dział Rękopisów (dalej: DR), sygn. 1590/II, Akta sądu ormiańskiego w Stanisławowie z lat 1692–1702, k. 530v–531, 834v–835.

ormiańskiej, widnieje „Szahin Wartanow Zienc”⁴⁷. O tym, że to właśnie za Szahina została wydana Nastazja Nikorowiczówna świadczy akt sprawy majątkowej toczącej się przed sądem ormiańskim w Stanisławowie 12 czerwca 1700 roku. Stroną powodową była Nastazja Szahinowa, córka nieżyjącego już wtedy Wartana Nikorowicza z Jazłowca⁴⁸. Druga z córek była dwukrotnie mężatką. Nie znamy nazwiska jej pierwszego męża, natomiast po raz drugi została wydana za Sahaka Kolcanowicza, ormiańskiego kupca ze Stanisławowa⁴⁹. Ostatni ze znanych nam synów Nikora, Szymon, poślubił Zofię Torosowiczównę, córkę Ormianina brodzkiego Chaczka⁵⁰.

Na dalsze losy braci Nikorowiczów wpłynęła wojna polsko-osmańska. Tylko Dżerik nie dożył tego wydarzenia, umierając wiele lat wcześniej. Z aktu zawartego przed sądem ormiańskim w Jazłowcu między Wartanem Manugowiczem a Szymonem i Markiem Nikorowiczami wynika, że Dżerik nie żył już na początku 1660 roku⁵¹. W 1672 roku, po opanowaniu przez wojska osmańskie Jazłowca, Nikorowiczowie uciekli z miasta. Wartan osiadł z rodziną w Podhajcach⁵², zaś Szymon i Marek wyjechali do Brodów⁵³. O dalszych losach Marka nie udało mi się odnaleźć żadnych informacji, natomiast Wartan zmarł między 1685 a 1697 rokiem⁵⁴.

Dla dalszych rozważań najistotniejsze znaczenie ma postać Szymona Nikorowicza, to jego bowiem w dotychczasowej literaturze uznawano za ojca Grzegorza Benedykta. Rzeczywiście ojciec właściciela spółki handlowej, która w połowie XVIII wieku zdominowała handel z muzułmańskim Wschodem, nosił imię Szymon, ale analiza

⁴⁷ ЛННБУВС, БР, ф. 5, оп. 1, спр. 1485, к. 86v.

⁴⁸ BZNiO, DR, sygn. 1590/II, k. 834v–835.

⁴⁹ Ibidem, k. 529–531.

⁵⁰ *Metryka...*, op. cit., s. 437, 818.

⁵¹ ЛННБУВС, БР, ф. 5, оп. 1, спр. 1485, к. 197.

⁵² BNZiO, DR, sygn. 1359/II, Akta prawa uprzywilejowanego ormiańskiego w Stanisławowie 1681–1689, s. 333.

⁵³ ЛННБУВС, Рукописи Національного інституту ім. Оссолінських (dalej: PHIO), ф. 5, оп. 1, спр. 1651/II, Historia obrazu cudownego Najświętszej Panny Maryi jazłowieckiej, tudzież ustawy i fundusze bractwa jazłowieckiego we Lwowie, k. 5v.

⁵⁴ BNZiO, DR, sygn. 1359/II, s. 333, sygn. 1590/II, k. 531. Z akt sprawy toczącej się przed sądem ormiańskim w Stanisławowie w 1685 roku, a dotyczącej wnuka Wartana Nikorowicza, wiadomo, że Wartan jeszcze żył. Z kolei spisany 26 listopada 1697 roku pierwszy testament jego zięcia Sahaka Kolcanowicza wzmiankuje, że Wartan Nikorowicz już nie żył.

źródeł prowadzi do wniosku, że nie był on tożsamy z Szymonem Nikorowiczem synem Nikora z Jazłowca. Wiadomo, że ojciec Grzegorza Nikorowicza ze związków z dwiema żonami doczekał się aż trzynastorga dzieci, które przychodziły na świat między 1699 a 1728 rokiem⁵⁵. Tymczasem pierwsza wzmianka o Szymonie synu Nikora pochodzi z 1658 roku. Jak pamiętamy Szymon udzielił wtedy pożyczki Owanesowi Asłanowiczowi. W spisany wówczas akcie występował samodzielnie⁵⁶, co oznacza, że musiał być w tym czasie człowiekiem dorosłym, bowiem w przeciwnym razie w czynności tej musiałby mu towarzyszyć prawny opiekun. Skoro posiadał zdolność do czynności prawnych musiał mieć minimum 20 lat. Przyjmując tę minimalną granicę wieku Szymona oraz zakładając, że był ojcem Grzegorza Benedykta Nikorowicza, należałoby stwierdzić, że swoje pierwsze dziecko Nikorowicz spłodził w wieku minimum 61 lat, Grzegorza kiedy miał co najmniej 75 lat, zaś ostatnie dziecko gdy miał 90 lat. Jest to oczywiście niemożliwe. Ojcem Grzegorza Nikorowicza nie był więc syn Nikora, ale jakiś inny Szymon, najpewniej jeden z wnuków Nikora.

Na podstawie zachowanych źródeł nie można w sposób jednoznaczny stwierdzić czyim potomkiem był Szymon. Pewną wskazówką może być kronikarski przekaz dotyczący historii obrazu Matki Boskiej Jazłowieckiej i okoliczności, w których znalazł się we Lwowie. Ze źródła tego dowiadujemy się, że w 1672 roku, po zajęciu Jazłowca przez Osmanów obraz został wywieziony do Brodów i umieszczony w tamtejszym kościele farnym. W czasie pożaru miasta i świątyni cudowny wizerunek został uratowany przez Ormianina Szymona Pirzadego i czasowo umieszczony w sklepie w kamienicy Marka Nikorowicza. Tam zarówno we dnie, jak i w nocie zapalano lampy i czuwano przy obrazie aż do czasu kiedy fara została odbudowana⁵⁷. Dalej wspomniano, że w 1692 roku obraz został przewieziony do katedry ormiańskiej we Lwowie. Dostarczył go tam Szymon Nikorowicz, który wkrótce został zresztą prowizorem założonego przy świętym wizerunku bractwa Matki Boskiej Jazłowieckiej. Wiadomo, że chodziło tutaj nie o syna Nikora, ale ojca Grzegorza Nikorowicza, ponieważ w źródle sprecyzowano, że ów Szymon był ojcem Grzegorza

⁵⁵ *Metryka...*, op. cit., s. 570, 578–579, 585, 616, 626, 633, 641, 648–649, 656, 662, 669, 673.

⁵⁶ ANK, AP II, sygn. 65, s. 419.

⁵⁷ ЛННБУВС, РНІО, ф. 5, оп. 1, спр. 1651/II, к. 5v.

Szymonowicza Nikorowicza⁵⁸. Prawdopodobna wydaje się więc hipoteza, że Szymon Nikorowicz urodził się w Brodach i był synem Marka. Swoje imię zresztą najpewniej otrzymał po swoim stryju, który jak pamiętamy w 1672 roku wraz z Markiem uciekł z Jazłowca do Brodów.

Od lat 90. XVII wieku Szymon Nikorowicz związany był ze Lwowem⁵⁹, choć tutejsze prawo miejskie przyjął dopiero 30 września 1702 roku⁶⁰. W owym czasie nie należał, jak się wydaje, do grupy najbiedniejszych obywateli miasta. Wskazuje na to wysokość zapłaconej przez niego składki na kontrybucję nałożoną przez armię szwedzką na mieszczan lwowskich po zdobyciu miasta we wrześniu 1704 roku. Ze sporządzonej w 1763 roku kopii taksy okupu danego Szwedom przez samych Ormian w 1704 roku wiadomo, że Nikorowicz zapłacił jedynie 60 talarów, czyli 480 zł⁶¹. Znajdował się więc w grupie najuboższych członków gminy, mogących wyłożyć na okup mniej niż 100 talarów⁶². Nikorowicz trudnił się handlem, ale niski datek na okup nie musiał oznaczać i zapewne nie oznaczał, że działalność Ormianina była nie dochodowa. Wielka wojna północna w poważny sposób ograniczyła kupcom możliwość prowadzenia działalności, co przekładało się bezpośrednio na osiągnięte w tym czasie dochody⁶³. Również rekwizycje oraz zwyczajne rabunki armii walczących stron znacząco wpływały na pogorszenie kondycji materialnej kupców, nie tylko lwowskich⁶⁴. We Lwowie Nikorowicz nie posiadał własnej nieruchomości, ale był współwłaścicielem kamienicy Hrehorowiczowskiej wraz ze Stefanem Nikorowiczem, być może jego rodzonym bratem⁶⁵.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ *Metryka...*, op. cit., s. 249 i n.

⁶⁰ *Album Civium Leopoliensium. Rejestry przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie 1388–1783*, t. 1, wyd. A. Janeczek, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań–Warszawa 2005, s. 355.

⁶¹ BNZiO, DR, sygn. 1646/II, *Dzieje Ormian lwowskich od roku 1649 aż do roku 1713*, k. 203.

⁶² J. Kopczyński, *Struktura i finanse gminy ormiańskiej we Lwowie w świetle rękopisu „Dzieje Ormian lwowskich od roku 1649 aż do r. 1713”* (Ossolineum NR 1646/II), „Lehahayer” 2017, t. 4, s. 54.

⁶³ M.Ł. Majewski, *Udział kupców ormiańskich w handlu winem w Piotrkowie w XVII i XVIII wieku*, „Lehahayer” 2018, t. 5, s. 151 i n.

⁶⁴ Idem, *Węgrzy, Szkoci i Ormianie. Studia nad składem etnicznym mieszkańców Piotrkowa przyjętych do prawa miejskiego w okresie staropolskim*, Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich, Warszawa 2017, s. 90.

⁶⁵ ЛННБҮБС, PHIO, ф. 5, оп. 1, спп. 395/II, Akta podatkowe miasta Lwowa 1716, k. 12v–13.

Najpóźniej w pierwszym kwartale 1699 roku Nikorowicz poślubił Konstancję Anczkównę, z którą doczekał się czwórki dzieci: Wiktorii, Katarzyny, Józefa i Marcina⁶⁶. Konstancja zmarła jednak między 1705 a 1712 rokiem, zaś Nikorowicz zaczął rozglądać się za kolejnym ożenkiem. Jego wybór padł na córkę Zachariasza Bernatowicza – Rozalię (Różę). Z przywoływanej już taksy okupu dla armii szwedzkiej z 1704 roku wynika, że Bernatowicz, choć zaliczał się w tym czasie do grona zbiedniałych członków gminy, był bogatszy od przyszłego zięcia. Na kontrybucję wpłacił wtedy 100 talarów, czyli równowartość 800 złotych⁶⁷.

Małżeństwo z córką Bernatowicza mogło przynieść Nikorowiczowi wiele korzyści, przyszły teść należał bowiem do elity władzy w gminie ormiańskiej. Od 1699 roku nosił tytuł sekretarza królewskiego⁶⁸, zaś od 1702 roku piastował urząd starszego gminy Ormian lwowskich⁶⁹. Miał więc wszelkie predyspozycje, by pomóc zięciowi zarówno w pomnożeniu majątku, jak i poprawie jego pozycji społecznej. Obaj Ormianie stawili się 24 marca 1712 roku przed sądem ormiańskim we Lwowie, by wpisać do akt krorąk⁷⁰. Ojciec panny młodej ofiarował jej bogatą wyprawę ślubną, na którą składały się ubiory i biżuteria o wartości 1 620 złotych oraz 1 800 złotych w gotówce⁷¹.

Ślub z Bernatowiczówną pozwolił Szymonowi Nikorowiczowi na wejście do kręgu ormiańskiego patrycjatu. W latach 1715 i 1718 został wybrany exactorem odpowiedzialnym za pobór podatków⁷². Co najmniej od 1718 roku był również członkiem lwowskiego bractwa kurkowego⁷³. Do samej śmierci był też pierwszym prowizorem i promotorem Bractwa Matki Boskiej Jazłowieckiej przy katedrze

⁶⁶ *Metryka...*, op. cit., s. 567, 570, 578–579, 585.

⁶⁷ BNZiO, DR, sygn. 1646/II, k. 203.

⁶⁸ S. Barącz, op. cit., s. 78.

⁶⁹ *Metryka...*, op. cit., s. 579.

⁷⁰ Krorąk – ormiańska umowa przedślubna.

⁷¹ BNZiO, DR, sygn. 1731/II, Protokół testamentow, krorąkuw, pierścieni, poświęcenia y innych spraw duchownych natyey ormien[skiej] lwowskney w residentyey ślachtetnych ichmm. pp. sędziow teyże natyey odprawuiących się ab Anno D[omi]ni 1702 ad 1728, s. 106 i n.

⁷² ЛННБѸBC, PHIO, ф. 5, оп. 1, спп. 1725/II, Protokół aktów rezydencyi ślachtetnych ichmość panów sędziów nacyej ormiańskiej odprawujących się w latach 1719–1735, k. 32v, 40.

⁷³ Ibidem, k. 174v, 176–177.

ormiańskiej. Jego działalność na tym stanowisku była bardzo dobrze oceniana przez członków konfraterni. Po śmierci Nikorowicza z pewną nostalgią wspominano, że dzięki jego osobistym staraniom, pomimo skromnych funduszy, udało się odpowiednio rozpropagować działalność bractwa i kult Najświętszej Marii Panny⁷⁴.

Według kroniki opisującej historię obrazu Matki Boskiej Jazłowieckiej Szymon Nikorowicz zmarł w 1729 roku⁷⁵. Musiała to być jednak pomyłka pisarza, ponieważ jeszcze 2 września 1730 roku Nikorowicz trzymał do chrztu córkę Stefana Nikorowicza i jego żony Eufrozyny⁷⁶. Zmarł jednak niedługo potem, skoro w spisie z 28 marca 1731 roku wymieniona została Szymonowa Nikorowiczowa wdowa⁷⁷. Ze związku z Rozalią Szymon Nikorowicz doczekał się aż dziewięciorga dzieci: Grzegorza Benedykta, Mikołaja Józefa, Anny Marianny, Katarzyny Zofii, Krzysztofa Franciszka, Ignacego Antoniego, Heleny Justyny, Antoniego Paschalisa i Dominika Kajetana⁷⁸. Piotr Piniński do dzieci Szymona Nikorowicza zalicza ponadto Urszulę Ludwikę z Nikorowiczów Łazarowiczową – znaną postać warszawskiego patrycjatu przełomu XVIII i XIX wieku. Według ostrożnej hipotezy Pinińskiego Szymon Nikorowicz miał po raz kolejny owdowieć i wyjechałszy do Warszawy, pojąć za żonę Ormiankę Annę Jędrzejowiczównę⁷⁹. Hipoteza ta jest całkowicie chybiona, ponieważ nie ma najmniejszych wątpliwości, że Rozalia z Bernatowiczów Nikorowiczowa przeżyła swojego małżonka, który jak wiemy zmarł w 1730 lub 1731 roku. Z pewnością nie może być tu mowy o żadnej pomyłce, czego jednoznacznie dowodzi krorak córki Szymona i Rozalii Nikorowiczów – Anny, spisany 22 stycznia 1735 roku. Stroną w przypadku panny młodej nie był ojciec, tak jak to było w zwyczaju, ale matka, a jako opiekun prawny towarzyszył jej syn Grzegorz

⁷⁴ ЛННБҮBC, PHIO, ф. 5, оп. 1, спр. 1651/II, к. 12v.

⁷⁵ Ibidem, k. 6.

⁷⁶ *Metryka...*, op. cit., s. 681.

⁷⁷ ЛННБҮBC, PHIO, ф. 5, оп. 1, спр. 1727/II, Acta residentiae privilegatae nobilium et honoratorum dominorum Judicum nationis Armenae Leopoliensis 1731, k. 28.

⁷⁸ *Metryka...*, op. cit., s. 616, 626, 633, 641, 648–649, 656, 662, 669, 673.

⁷⁹ Informacja od dr. Piotra Pinińskiego. O Urszuli jako córce Szymona Nikorowicza badacz wzmiankuje również w przywoływanej już publikacji, jednak za matkę Urszuli uznawał wtedy Rozalię Bernatowiczównę, zob. P. Piniński, op. cit., s. 155.

Benedykt⁸⁰. Urszula natomiast urodziła się w Warszawie w październiku 1748 roku⁸¹. Nie wiadomo jaki stopień pokrewieństwa łączył ją z Grzegorzem Benedyktem ani z której linii Nikorowiczów wywodził się jej ojciec. W akcie chrztu starszej siostry Urszuli – Anny Concordii – urodzonej w 1747 roku, odnotowano, że była córką Szymona Mikołaja Nikorowicza⁸². Nie wiadomo, czy imię Mikołaj było jego drugim imieniem, imieniem bierzmowanym czy też skróconym patronimikiem. Jeśli w grę wchodziłaby ostatnia możliwość oznaczałoby to, że ów Szymon był synem jakiegoś Mikołaja Nikorowicza. Nie jest to jednak pewne, a nawet jeśli rzeczywiście ojcem Szymona był Mikołaj, to i tak nie wiadomo skąd pochodził. Z całą pewnością nie mógł to być młodszy brat Grzegorza Benedykta – Mikołaj Józef – ponieważ ten urodził się, jak pamiętamy, w 1715 roku, więc nie mógł mieć w 1747 roku dorosłego syna, który w dodatku miał już własne dzieci. Kwestia pokrewieństwa łączącego Urszulę Łazarowiczową i Grzegorza Benedykta Nikorowicza musi więc póki co pozostać bez odpowiedzi.

Celem niniejszego artykułu jest co prawda przedstawienie genealogii Grzegorza Benedykta Nikorowicza, jednak wydaje mi się zasadnym poruszenie na zakończenie jeszcze jednego wątku niezwiązanego z przodkami lwowskiego Ormianina, ale z jego potomkami. Ze sprawą tą również związane są pewne kontrowersje dotyczące jego najstarszego syna – Szymona. Grzegorz Benedykt Nikorowicz był żonaty z Anną Zachariaszewicz Kopczyk, z którą spłodził kilkoro dzieci⁸³. Jeśli chodzi jedynie o męskich potomków, według Piotra Pinińskiego małżeństwo doczekało się czterech synów: Jana, Marka, Pawła i Józefa⁸⁴, natomiast zdaniem tego badacza Grzegorz Benedykt nigdy nie miał syna Szymona. Twierdzenie to Piniński opiera na bardzo wiarygodnym źródle – liście Grzegorza Benedykta do cesarza Józefa II z początku lat 80. XVIII wieku, w którym pisze o swojej rodzinie, wymieniając z imienia swoich synów, a tych jest tylko

⁸⁰ ЛННБУС, Колекція Олександра Чоловського, ф. 141, оп. 3, спр. 369, Materiały rodzinno-majątkowe Nikorowiczów, nlb.

⁸¹ Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie (dalej: AAW), Metrykalia (dalej: Met.), sygn. 120, Liber baptisatorum Eccle[siae] Metropolitana 1744–1751, k. 58.

⁸² AAW, Met., sygn. 120, k. 248.

⁸³ F. Wasyl, *Ormianie w przedautonomicznej Galicji. Studium demograficzno-historyczne*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2015, s. 228.

⁸⁴ P. Piniński, op. cit., s. 156 i n.

czterech i rzeczywiście nie ma wśród nich Szymona⁸⁵. Trudno przecież uznać, że Ormianin nie wiedział ilu ma synów, albo że wymieniając ich kolejno, zapomniałby o swoim pierworodnym. O istnieniu Szymona Nikorowicza był jednak mocno przekonany historyk sztuki Tadeusz Mańkowski. W swej klasycznej monografii o wpływach sztuki islamu w dawnej Rzeczypospolitej pisze o synu Grzegorza – Szymonie, który miał być bliskim współpracownikiem ojca w prowadzeniu ich rodzinnej spółki handlowej⁸⁶. Badacz nie zawsze opatrywał podawane informacje przypisami, więc nie wiadomo, czy było mu znane jakieś źródło wymieniające Szymona jako syna Grzegorza Nikorowicza. O tym jednak, że Grzegorz w istocie miał jeszcze jednego męskiego potomka świadczy wzmianka w księdze handlowej przedsiębiorstwa Nikorowiczów. Dnia 8 lutego 1756 roku na jej kartach został wpisany rejestr pieniędzy, które z Polski miały zostać przewiezione do Stambułu. O tym, że autorem owego rejestru był syn Grzegorza Nikorowicza świadczy zapiska informująca, że jego ojciec powierzył mu 30 dukatów, które ten miał przetransportować wraz z resztą gotówki do Stambułu⁸⁷. Skoro jednak w źródle nie pada imię syna Grzegorza, to czy mógł nim być nie Szymon, a któryś z czterech potomków wymienionych przez Nikorowicza w liście do cesarza? Odpowiedź musi być przecząca. Najstarszy z przywoływanych w liście synów – Jan – urodził się w 1746 roku, zaś jego młodsi bracia kolejno w latach 1749, 1751 i 1757⁸⁸. Najmłodszego nie było więc jeszcze na świecie, kiedy syn Grzegorza Nikorowicza wyruszał z pieniędzmi w podróż do osmańskiej stolicy, zaś pozostali byli jeszcze małymi dziećmi. O istnieniu jeszcze jednego, najstarszego syna wskazują też inne wzmianki. W liście napisanym 27 stycznia 1762 roku do hetmana wielkiego koronnego Jana Klemensa Branickiego Grzegorz Nikorowicz dziękował mu za wydanie jego wyruszającemu do Stambułu po towary synowi asygnaty⁸⁹. Nie mógł mieć na myśli Jana, Marka, Pawła lub Józefa, bo ci byli nieletni. Jan liczył w tym czasie 16 lat, w świetle prawa ormiańskiego i jakiegokolwiek

⁸⁵ Informacja od dr. Piotra Pinińskiego.

⁸⁶ T. Mańkowski, *Sztuka Islamu w Polsce w XVII i XVIII wieku*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1935, s. 62–63, 65–68, 88.

⁸⁷ ЛННБУВС, Архів Дідушицьких, ф. 45, оп. 1, спр. 125, Rachunki i zapiski kupieckie domu handlowego Nikorowiczów we Lwowie 1753–1773, k. 9v.

⁸⁸ P. Piniński, op. cit., s. 156 i n.

⁸⁹ AGAD, Archiwum Roskie, sygn. 1/14.71, s. 7.

innego nie był więc pełnoletni i nie jest możliwe, by samodzielnie podróżował w celach handlowych do Stambułu.

O synu będącym współnikiem w interesach Grzegorz Nikorowicz wspominał także w innych listach, choć nigdy nie wymieniał go z imienia. Interesujący fragment pojawia się jednak w liście pisanym ze Lwowa 20 stycznia 1768 roku, który dotyczy zakupu w Stambule koni tureckich. Nikorowicz poruszając ten wątek, informował: „pisałem do syna mego w Stambule będącego który tam dość znajomości z Panami Tureckimi ma aby się o konie piękne z wolna przepytował (...)”⁹⁰. W 1768 roku syn Nikorowicza Jan miał 22 lata, więc teoretycznie to on mógł być wzmiankowany w tym liście. Należy jednak zadać pytanie, czy dopiero co osiągnąwszy dorosłość, miałby już tak szerokie i bliskie kontakty z przedstawicielami osmańskiej arystokracji? Jest to dalece wątpliwe.

W świetle przedstawionych faktów nie ulega wątpliwości, że Grzegorz Nikorowicz miał jeszcze jednego, najstarszego syna, a skoro tak, to rodzi się pytanie, dlaczego ojciec nie wymienił go w adresowanym do cesarza liście? Odpowiedź wydaje się oczywista – w chwili pisania listu pierworodny syn już nie żył. Zmarł na pewno przed 1781 rokiem, być może w drugiej połowie lat 70. XVIII wieku. Mógłby na to wskazywać interesujący list z 22 listopada 1779 roku, którego kopię w archiwum w Suczawie odnalazł Marcin Marynowski. W tym związanym z ormiańskimi planami kolonizacyjnymi w Suczawie i na Bukowinie liście pojawia się informacja o przyjeździe do Suczawy Bernarda Bogdanowicza i Jana Nikorowicza – syna ormiańskiego kupca ze Lwowa⁹¹. Bez wątpienia chodzi tutaj o Grzegorza Benedykta Nikorowicza. Powierzenie tak ważnej misji Janowi, nie zaś jak dotychczas Szymonowi, bardziej doświadczonemu i odpowiedzialnemu za prowadzenie filii przedsiębiorstwa w Stambule, zdaje się sugerować, że w tym czasie Szymon Nikorowicz już nie żył.

W drugiej połowie XVIII wieku Nikorowiczowie zdominowali handel z Imperium Osmańskim, stając się głównymi importerami wyrobów wschodniego rzemiosła artystycznego do Rzeczypospolitej.

⁹⁰ AGAD, Archiwum Warszawskie Radziwiłłów, sygn. 5/10496, s. 22.

⁹¹ M. Marynowski, *Kupcy z Polski na mołdawskich i siedmiogrodzkich szlakach handlowych w XV–XVIII wieku. Historiografia i źródła rumuńskojęzyczne*, Wydawnictwo Naukowe Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu, Przemyśl 2018, s. 129.

Kiedy na początku XVII wieku ich protoplasta Nikor przekraczał granicę mołdawsko-polską, by osiąść na stałe w Jazłowcu, nie mógł przypuszczać, że da początek nie tylko bogatej i wpływowej rodzinie kupieckiej, ale prawdziwej ormiańskiej dynastii, która by zapisać się złotymi zgłoskami w historii Polski i Europy, nie będzie potrzebowała mitu o książęcym średniowiecznym rodowodzie.

Marcin Łukasz Majewski

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie (AAW)
Metrykalia, sygn. 120

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD)
Archiwum Potockich z Łańcuta, sygn. 4830
Archiwum Roskie, sygn. 1.14/71
Archiwum Warszawskie Radziwiłłów, sygn. 5/10496

Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK)
Archiwum Sanguszków, cz. 3: Archiwa Podhoreckie, sygn. 65

Biblioteka Narodowego Zakładu im. Ossolińskich we Wrocławiu
(BNZiO)
Dział Rękopisów, sygn. 1359/II, 1590/II, 1646/II, 1731/II

Центральний державний історичний архів України м. Київ
(ЦДІАУК)
Магістрат м. Кам'янець Подільського, ф. 39, оп. 1, спр. 41

Львівська національна наукова бібліотека ім. В.Стефаника (ЛН-НБУВС)
Архів Дідушицьких, ф. 45, оп. 1, спр. 125
Відділ Рукописів, ф. 5, оп. 1, спр. 1485
Колекція Олександра Чоловського, ф. 141, оп. 3, спр. 369
Рукописи Національного інституту ім. Оссолінських, ф. 5, оп. 1, спр. 1651/II, 395/II, 1725/II, 1727/II

Źródła drukowane

- Album Civium Leopoliensium. Rejestry przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie 1388–1783*, t. 1, wyd. A. Janeczek, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań–Warszawa 2005.
- Chłędowski Kazimierz, *Pamiętniki*, t. 1, *Galicja (1843–1880)*, Ossolineum, Wrocław 1951.
- Metryka katedry ormiańskiej we Lwowie za lata 1635–1732 w opracowaniu Krzysztofa Stopki (część kipczacka) i Marcina Łukasza Majewskiego (część polska i łacińska)*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2020.

Opracowania

- Barącz Sadok, *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, Wojciech Maniecki, Tarnopol 1869.
- Drozd Andrzej, Majewski Marcin Łukasz, *Ormianie w procesie przepływu kultury Orientu muzułmańskiego do dawnej Rzeczypospolitej*, [w:] *Transfer kultury arabskiej w dziejach Polski*, t. 2, *Ogniwa transferu. O roli pośredników między kulturą arabską a polską*, red. A.S. Nalborczyk, M. Switat, Dialog, Warszawa 2019, s. 55–170.
- Kopczyński Jakub, *Struktura i finanse gminy ormiańskiej we Lwowie w świetle rękopisu „Dzieje Ormian lwowskich od roku 1649 aż do r. 1713” (Ossolineum NR 1646/II)*, „Lehahayer” 2017, nr 4, s. 5–69.
- Korwin Ludwik, *Ormiańskie rody szlacheckie*, Gebethner i Wolff, Kraków 1934.
- Krzeczunowicz Kornel, *Historia jednego rodu*, LTW, Łomianki 2016.
- Majewski Marcin Łukasz, *Spółka handlowa ormiańskiej rodziny Nikorowiczów ze Lwowa i jej udział w handlu Rzeczypospolitej z Orientem w drugiej połowie XVIII wieku*, „Kwartalnik Kresowy” 2024, nr 1 (21), s. 9–58.
- Majewski Marcin Łukasz, *Udział kupców ormiańskich w handlu winem w Piotrkowie w XVII i XVIII wieku*, „Lehahayer” 2018, nr 5, s. 147–158.
- Majewski Marcin Łukasz, *Węgrzy, Szkoci i Ormianie. Studia nad składem etnicznym mieszkańców Piotrkowa przyjętych do prawa miejskiego w okresie staropolskim*, Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich, Warszawa 2017.
- Mańkowski Tadeusz, *Sztuka Islamu w Polsce w XVII i XVIII wieku*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1935.
- Marynowski Marcin, *Kupcy z Polski na mołdawskich i siedmiogrodzkich szlakach handlowych w XV–XVIII wieku. Historiografia i źródła*

- rumuńskojęzyczne*, Wydawnictwo Naukowe Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu, Przemysł 2018.
- Piniński Piotr, *Ostatni sekret Stuartów. Dzieci Karoliny księżnej Albany*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2001.
- Pisowicz Andrzej, *O nazwisku Nikorowiczów*, [w:] A. Pisowicz, *Armeno-Iranica. Wspomnienia orientalisty*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2023, s. 85–87.
- Stopka Krzysztof, *Ormianie polscy – początki*, [w:] *Ormianie*, red. B. Machul-Telus, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2014.
- Wasył Franciszek, *Ormianie w przedautonomicznej Galicji. Studium demograficzno-historyczne*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2015.
- Zakrzewska-Dubasowa Mirosława, *Ormianie w dawnej Polsce*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1982.

Źródła internetowe

Nicorești, <https://www.bvau.ro/infoghid/index.php/Nicore%C5%9Fti?utm> [dostęp: 22.08.2025].

The genealogy of Grzegorz Benedykt Nikorowicz of Lwów (1713–1789)

Keywords

the Nikorowicz family, Lwów (Lviv), Jazłowiec (Yazlovets), genealogy, trade

Summary

This article presents the genealogy of Grzegorz Benedykt Nikorowicz of Lwów, the owner of the largest mercantile company engaged in trade with the Ottoman Empire in the 18th century, based on manuscript sources from the 17th and 18th centuries in Polish and Ukrainian archives and libraries.

